

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת ראה, תשס"ד
מספר 561מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מדוע נכפלה מצוות "לא תעשון"?

אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם הגוים ... על ההרים הרמים ... ותחת כל עץ רענן. ונתצתם את מזבחתם ... ואבדתם את שמם ... לא תעשון כן לה' א-להיכם, כי אם אל המקום אשר יבחר ה' א-להיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ... והבאתם שמה עלתיכם (יב: ב-ו).

מה פירוש הציווי "לא תעשון כן לה' א-להיכם"? וכי יעלה על הדעת שיתצו את מזבח ה'? מדוע אפוא צריך להזהיר על כך? כבר ר' ישמעאל הקשה כן (כמובא ברש"י), ותירץ: "שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עוונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב". אולם מהו פשוטו של מקרא? מה האיסור כאן?

רש"י מביא שתי דעות: האחת - "אזהרה למוחק את השם ולנותן אבן מן המזבח או מן העזרה". שוב קשה לומר שזהו פשוטו של מקרא, שכן הדמיון למצוות ע"ז מורה לכאורה שמדובר על ניתוץ ממש.

משום כך, כנראה, מביא רש"י פירוש שני, המתייחס לפסוקים שלפניו. כלומר "לא תעשון כן" - להקטיר לשמים בכל מקום, כדרך הגויים שמקטירים בכל מקום, 'על ההרים ותחת כל עץ רענן', כי אם במקום אשר יבחר".

אם אכן זה הפירוש, יש כאן לכאורה כפילות. שכן, לאחר הציווי לפיו יש להביא את כל הקרבנות, כולל ביכורים ומעשר, למקום אשר יבחר ה' (פסוקים ב-ו), חוזרת התורה ומצווה (ח-יא):

לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום, איש כל הישר בעיניו. כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה ... ועברתם את הירדן וישבתם בארץ ... והניח לכם מכל איביכם מסביב וישבתם בטח והיה המקום אשר יבחר ... שמה תביאו את ... עולתיכם.

מדוע חוזרת התורה על ציווייה?

רש"י מפרש בעקבות חז"ל שפסוק ח ("לא תעשון") עניינו אחר לגמרי. הפסוק הקודם שבו נאמר "לא תעשון" (פס' ב) אכן בא לאסור הקטרה בכל מקום, אבל פסוק ח מתייחס לזמן אחר, ואומר כמעט ההפך. התורה מתייחסת כאן לתקופת כיבוש הארץ וחלוקתה שנמשכה ארבע עשרה שנים. בתקופה זו הייתה במה גדולה בגלגל, אך לא היה משכן קבוע. והתורה אומרת כאן, שכאשר תעברו את הירדן (יא:לא) מותרים אתם להקריב בבמה במשך י"ד שנה של כיבוש וחלוקה, אלא שבבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים כיום במשכן; לא תקריבו קרבנות חובה כחטאות ואשמות, "אלא הנידר והנידב, וזהו איש כל הישר בעיניו, נדרים ונדבות שאתם מתנדבים ע"י שישר בעיניכם להביאם ולא ע"י חובה - אותם תקריבו בבמה" (זבחים ק"ט). רק בבואכם אל המנוחה - זו שילה, ואל הנחלה - זו ירושלים, שמה תביאו עולותיכם ויאסרו הבמות.

לפי פירוש זה, כן תעשו להקריב בבמה, אבל לא חטאות ואשמות כמו שאתם עושים היום, אלא נדרים ונדבות (הישר בעיניו). אך כיצד נפרש את פסוק י "ועברתם את הירדן"? והרי כבר

פסוק ח מתאר מצב לאחר שיעברו את הירדן? אלא שכוונת התורה כאן היא: לאחר שתעברו את הירדן ותתיישבו, כלומר לאחר י"ד שנה של כיבוש וחלוקה, אז תביאו את קרבנותיכם למקום שיבחר ה', וייאסרו הבמות.

הדברים מתקבלים כדרש, כמשמעות שנייה שרמוזה בפסוק, שכן קשה לומר שזהו פשט המקראות. לפי פירוש זה באה התורה לרמוז כי סדרי הקרבת הקרבנות לאחר שיעברו את הירדן יחולו באופן הדרגתי, עד למצב של "והניח לכם מכל איביכם מסביב" (יב:י).

לרמב"ן דרך אחרת של פרשנות, על פי פשוטו של מקרא. הציווי השני של "לא תעשון" אינו נוגע לתקופת י"ד שנה של כיבוש וחלוקה, שאין לה רמז במקרא, אלא לשלילת מה שנעשה במדבר. שם במדבר לא הייתה חובה להביא את כל הקרבנות, והביאו בכורות, מעשר בהמה ומעשר שני רק מרצונם; לא הייתה חובה של עלייה לרגל למשכן; לא היה מקום מוגבל לאכילת שלמים, רק "איש כל הישר בעיניו יעשה, על כן ציוה בכאן כי אחרי המנוחה והנחלה לא יעשו כן, אלא יביאו כחובה למקום ידוע".

בפירוש הרמב"ן הביטוי "איש הישר בעיניו" מובנו שלילי, כאמור בכמה מקומות בספר שופטים, כגון: "בימים ההם אין מלך בישראל, איש הישר בעיניו יעשה" (יז:ו).

מצב של עצמאות אישית, שבו "איש הישר בעיניו יעשה", להקריב בכל מקום, הוא לכאורה מצב רצוי, אך על פי הכתובים אין הדבר כך, שכן דווקא הריכוזיות, במקום אשר יבחר ה', מביאה למצב של "ושמחתם לפני ה' א-להיכם... אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם" (פסוק יב). זוהי שמחה שיש בה גם עזרה לחלשים, כמו הלוי שאין לו חלק ונחלה.

העולה מן האמור הוא, כי הצו הראשון של "לא תעשון" מצווה על ריכוזיות בעבודת ה' ואכילת קדשים בשמחה, ואילו הצו השני של "לא תעשון" מוסיף את יסוד החובה והקביעות, ועמו עוד שני מרכיבים: "וישבתם בטח" (פס' י) ו"ושמחתם לפני ה'" (פס' יב).

ועדיין יש לשאול מדוע ההבטחה "והניח לכם... וישבתם בטח" נזכרת רק כאן, בצו השני? ועוד, מדוע לא כללה התורה את שני הציוויים (ריכוזיות וחובה) בצו אחד? כמו כן ישנם הבדלי לשון בין שני הציוויים הטעונים הסבר.

לכן נראה לי להוסיף עוד ממד לאמור. הצו הראשון ניתן בשלב הראשון, שבו נאסרו הבמות אך עדיין לא היה בית קבוע. מצב כזה היה בתקופת שילה, עדיין תקופה של "לשכנו תדרשו" (יב:ה), שכן עוד לא הגיעו אל המקום הקבוע. הצו השני מכוון כבר למצב של מקום קבוע, בירושלים. אז, בזמן שתהיה מלכות, יהא גם ביטחון, שכן ספר שופטים מעיד שללא מלך, אין ביטחון, וכך אומרת הגמרא בסנהדרין כ, ע"ב (ומובא ברמב"ם תחלת הל' מלכים) כי בכניסתן לארץ נצטוו במינוי מלך, מלחמה בעמלק ובניין בית הבחירה.

בשלב זה מוזכר גם הלוי. כבר לא נאמר בו "מכל שבטיכם" (פס' ה), כי כבר עברנו את שלב החיפוש ודרישה. כאן נאמר "לשכן שמו" (יא) שהוא לשון קביעות יותר מלשון "לשום את שמו" האמור בצו הראשון. אולי ניתן לומר גם שהבדלי הלשון בין שני הציוויים נועדו להדגיש שונים: בצו הראשון הלשון היא "והבאתם שמה" (יב:ו), כשהדגש הוא על ההבאה, ובצו השני כתוב: "לשכן שמו שם, שמה תביאו" (יא), כאשר הדגש הוא על שמה. ועוד הבדל: בצו הראשון השמחה היא תוצאה מאכילת הקדשים, ואילו בצו השני לא נזכרת האכילה, והשמחה נובעת מעצם העמידה לפני ה' במקדש. בצו השני נזכר "כל אשר אנכי מצו" (יד), בניגוד ל"איש כל הישר בעיניו" (יב:ח) כדברי הרמב"ן הנ"ל.

נמצא לפי זה שאנו צועדים בעקבות רש"י, כי שני הציוויים עוסקים בשני זמנים, אך תוכנם של הציוויים יכול להתפרש כשיטת רמב"ן: הצו הראשון עוסק בצורך של ריכוזיות במשכן קבוע, והצו השני עוסק גם בחובה, במצב שבו יש מלך ומקדש.

ד"ר איתמר ורהפטיג
הפקולטה למשפטים

